

lenségük; Stevanović prózája egyértelműen ezt sugallja. Ezen a tényen már a Reggeli disc-kockey rázisvilága, szajkózott közhelyei sem változtatnak még akkor sem, ha tudjuk, hogy ezeknek a közhelyeknek funkciójuk van. Hiszen egy világnak az elemei, de úgy is mondhatnánk, tünetei ezek a dörgedelmes vagy zengzetes kikiáltások, s jelentésszintjeik összetettebbek, mindegyik szintjük a kötet szöveganyagának egészéhez viszonyítva is korunk valóságával van összefüggésben, érintkezési felületeik itt a legnagyobbak.

Az *altruizmus empirikus tanulmányozása* című elbeszélés mint ellenpólus szintén csak általánosítva szemlélhető, valójában beleilleszkedik ebbe a személytelen hősköztől nyüzsgő milióbe. Kispolgári világa legalább ennyire személytelen, s nyilvánvalóan azt a következtetést sugallja, hogy az árbázolt elszemélytelenedés nem korlátozható egy társadalmi csoportra, vonatkozásai összetettebbek, általánosabban értelmezendők.

Bármennyire sejtelmes is olykor Stevanović világa, bármennyire is „sárkányok” benne a külváros alakjai, a sárkányok ritkán köpnek tüzet, jobbra csak a füstöt fújják, hogy tovább szürkítsék-feketítsék, tovább ködösítsék a Stevanović által megfestett világ féllhomályát.

Éppen ezért Stevanović prózája kiegyensúlyozatlan. Igen erős részletei vannak, melyek nagy nyelvi-formai érettségről tanúskodnak, de ez valóban csak a részletekről mondható el, a kötet egészéről, sőt egy-egy elbeszélés egészéről nem. A kötet, bármennyire is egységes írói szemléletet sugall, csak részleteiben éri el az írói szándék magas szintjét.

BERETKA Ferenc

KONKRÉT VIZUÁLIS KÖLTEMÉNYEK

Slavko Matković: *Knjiga*, Osvit, Subotica, 1979

1979-ben a konkrét vizuális költészet már tájunkon sem kell, hogy meglepetést váltson ki pusztá megjelenésével, hiszen Vajdaságban mindig is voltak a tágabb értelemben vett konkrét költészet műfaji csoportjába tartozó formabontó kísérletek, amióta az expresszionizmus és a dadaizmus lerakta az alapokat. Az azonban, hogy egy könyvkiadói tevékenységet folytató hivatalos intézmény a sokszor ellenségesen vagy lekicsinylően fogadott konkrét vizuális költészet egyik legismertebb itteni úttörőjének adta ki válogatott munkáit, leplezhetetlen meglepetésként hat, hiszen a kiadók mindeddig idegenkedtek a hol komolytalannak, hol kérészéletűnek kikiáltott, a hagyományostól merőben más esztétikai-nyelvi alapokon nyugvó kísérleti irodalomtól (és művészettől). Ha a Forum által kiadott, meglehetősen sikertelen *Kép/Költemény/Képköltemény* című

gyűjteményt leszámítjuk, a vajdasági alkotók mindeddig csupán kis példányszámú magánkiadásokban, folyóiratokban vagy külföldi segítséggel jelentethették meg konkrét költészeti alkotásaikat. Slavko Matković nemrég megjelent gyűjteményes kötetévei azonban megtört a jég, s ez annál inkább is dicséretes, mert a szabadkai Osvit, a könyv gondozója, nem tartozik az országos élvonalba; lehetőségei meglehetősen korlátozottak.

Slavko Matković 1948-ban született, és 1970 óta foglalkozik az új művészetek területére besorolható kísérleti tevékenységgel. Alkotásait több hazai és külföldi antológia közölte, konkrét vizuális költeményeit pedig mindeddig kis példányszámú magánkiadásokban adta közre; írott költeményeit ez eddig két kötetben jelentette meg az Osvit kiadónál, amelyek most 1972 és 1978 között keletkezett értékesebb vizuális költeményeit is kiadta.

A *Knjiga* (Könyv) című gyűjtemény nyolc ciklust tartalmaz, ám a ciklusokon belül nem törekszik teljességre, hanem egy-egy ciklust leszűkített változatban tár elénk. Ettől a kényszeredett tagoltságtól és tematikai változatosságtól függetlenül az alkotások nyelvezete konstans jelleggel bír (szabványbetűk, rajz- és grafikai elemek, újságkivágások, írott szövegrészek és egy-két esetben fénykép).

Matković vizuális kutatásait lehetetlen kizárólag a vizuális költészet fogalomkörébe zární, ezért helyesebb, ha azt mondjuk, hogy a Gutenberg-galaxis tágabb koncepciójának a felszakítási kísérlete képezi vállalkozásának gerincét. Egy olyan vállalkozását, melyet semmiképpen sem választhatunk el Matkovićnak a mindennapokban kialakult, az élet mindegyik pillanatában megnyilvánuló vizuális szenzibilitásától, amely kritikája is az élet különböző, főleg a nyelvvel kapcsolatos jelenségeinek. De nem *csak* nyelvi kísérletről van szó, melyből hiányzik az ideológia, az etikai állásfoglalás. Éppen ezen a ponton különbözik Matković programja a konkrét vizuális költészet általános, ideológia nélküli programjától, ahol már csak nyelv van, nyelvi jelek szövedéke. Matković a nyelvi kutatásokban is angazsált akar és tud lenni, nem veti el az üzenet szemantikai, tartalmi komponensét.

Nem tévedek, ha azt mondom, hogy őt nem is annyira a költészet érdekli, inkább a sajtó, napjaink egyik tömegtájékoztatói eszköze. Összegyűjtött munkáiban benne van a sajtó bírálata is, de azé a világé — vagyis korunké — is, melyet a sajtó bemutat. Ezért alkotásait úgy is tekinthetjük, mint a sajtón keresztül kivetülő világ visszahatásait, melyek bírálati és korrektúrai is az emberi lélettérnek; nemcsak a hibákra mutatnak rá, hanem egy újfajta nyelvezet segítségével javaslatokat is adnak: tükrözik alkotójuk etikai állásfoglalását.

Matković a bulvársajtó és a nagy példányszámú képregények kétes minőségű nyelvének elemeit egy új szintetikus nyelvezetté vonja össze, s ebben rejlik vállalkozásának egyik legnagyobb érdeme. A magazinok és a képregények nyelvének átszervezésével harcol a magazinok és az ala-

csony színvonalú, közízléshez idomuló képregények ellen, s minden olyan, a nyelvvel szemben megnyilvánuló visszaélés ellen, melyet a tömegtájékoztatókban alkalmaznak.

A szerző alapvető célkitűzése, hogy kitorjjon a vonalból és megszabaduljon a betűcivilizáció nehezékeitől, teljes mértékben sikerült. Azonban nem találunk olyan előremutató utalást vagy töredéket, amely távlatilag körvonalazhatná ennek a vizuális költészetnek a további fejlődését és jövőjét. Matković meglehetősen otthonosan mozog a verbi-voko-vizuális kísérletek kontextusában, a konkrét vizuális költészet jelenleg két legfejlettebb fázisát képező viselkedésköltészet és konceptuális költészet nyomait azonban hiába keressük nála.

SZOMBATHY Bálint

KÖZVETÍTŐK DICSÉRETE

Haraszti Zsuzsa: *A megalázás problematikája Mario Vargas Llosa regényeiben*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977

Kulin Katalin: *Mítosz és valóság*. Gabriel García Márquez, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977

Szinte minden művészeti áramlatnak vannak értelmezői és bírálói. Ez az irodalomra is vonatkozik. Egy-egy új irányzat hatása gyakran, különös módon, épp bírálótól és magyarázóitól függ, azaz néha nem elegendő maga a mű, az őt körülvevő és kísérő kritikai közég kell hozzá, hogy elterjedjen és kifejtsen hatását. Előfordul, hogy a kritika közepes művekből világirodalmi teljesítményt kovácsol, máskor pedig épp elmaradása késlelteti elismerését. Gyakran illethetjük szemrehányással a kritikát, mert az olvasót manipulálható szubjektummá fokozza le, de ugyanakkor az igazi, tudományos vagy tárgyilagos (nevezzük bárhogyan) kritika a modern irodalom tolmácsolásához és népszerűsítéséhez nélkülözhetetlen. A modern próza próbálkozásai sokszor nehen közelíthetők meg, és a kritikusok feladata az alkotói „rejtjelek” megfejtése lenne, a mű és az olvasó közötti útszakasz lerövidítése. Természetesen az elsődleges cél minden esetben azoknak az esztétikai értékeknek a felfedezése, amelyek a művet olvasásra érdemessé teszik.

*

Az utóbbi évtizedben a dél-amerikai irodalom erőteljes betörésének és óriási olvasottságának lehetünk szemtanúi. Nemcsak a könyvesboltokban eladott példányszám, hanem a rádió, televízió, sőt még a napisajtó érdeklődése is ezt bizonyítja. Maguk az alkotók is eljutnak hozzánk (leg-